

Tasal hu re tzolok k'anjelak

Ch'oqok Kape ut li Xkawresinkil
chi rix naq ak xatch'oqok.

KAPE ✓

Reheb' li poyanam winq maraj
ixq aj kok' awinel kape

Q'eqchi'

UNIÓN EUROPEA

Asociación de Organizaciones
de Los Cuchumatanes

Tusb'il na'leb' re xkawresinkileb' choq'aj k'ay ut choq'aj yakonel,
li wankeb' se' kok' ch'uut sa'xteepal li Sierra re li Cuchumatanes,
Sierra re li Minas ut sa'xteepal li Polochic.

Tasal hu re tzolok k'anjelak

Ch'oqok Kape ut li Xkawresinkil
chi rix naq ak xatch'oqok.

KAPE ✓

Li tasal hu a'in xyiib'amank rik'in xtenq ut xtuminal li Unión Europea. Li xyiib'ankil ut li na'leb' wank chi sa' a'an re li ASOCUCH ut moko tento li yeeb'il xb'aan li Unión Europea.

Xtz'iib'ankil li k'anjel.

Eb' laj b'eeresil k'anjel re li:

- ✓ **Li molam li ASOCUCH** (*Asociación de Organizaciones de los Cuchumatanes*)
- ✓ **Li xmolamil li FDN** (*Fundación Defensores de la Naturaleza de la Reserva de Biosfera de la Sierra de Las Minas, RBSM*)
- ✓ **Li xmolamil li APODIP** (*Asociación de Productores Orgánicos para el Desarrollo Integral del Polochic*)
- ✓ **Ut eb' laj kok' awinel kape li wankeb' sa' xteepal li Sierra re li Minas ut li xteepal Polochic**

Li xyiib'ank ut li xtusub'ank re a'an

- ✓ **Li molam Estudio de Diseño y Consultorías El Ático:** www.elaticogt.com

Li Tasal hu re tzolok k'anjelak, Setok seer ut li xkawresinkil chi rix naq ak xawisi li xya'al kab', a'an tk'utu'q chi ruheb' li poyanam laj kok' k'iiresinel seer, tkawresi li xnawomeb' ut tchaab'ilob'resi li xk'anjelankil jo' aj wi' li xk'utb'al re xk'ayinkil chi ch'ina'us li xyaal kab', re naru tk'ayi sa' qateepal ut sa' li ab'l tenamit.

Xtusulal li

NATA'LIMAN

1.

CH'OQOK KAPE

- A. Atz'um 4
- B. Xhonalil li ch'oqok 5
- C. Xch'oqb'al ru li kape 6
- D. Xb'ehil li ch'oqok kape 7

2.

XKAWRESINKIL CHI RIX NAQ AK XACH'OQ RU LI KAPE

- Xtusulal li na b'aanuman re xkawresinkil chi rix naq ak xach'oq li kape 8
- Li xtasal li k'anjel na b'aanuman naq toj t'aqt'aq ru li kape 9
- A. Xch'utub'ankil 9
  - B. Xpitz'b'al xnaq li kape. 9
  - C. Xchamob'resinkil 11
  - D. Xch'ajb'al 13
  - E. Xchinankil 15
- Li xtasal li k'anjel naq ak xchaqik xnaq li kape.... 17

Us leek'ulunik

Sa' li tasal hu chalk re taatzol xk'anjelankil, chi tustu ru chan ru xch'oqb'al li kape ut li xkawresinkil chi rix naq ak xach'oqok, re naq ink'a' taakub'resi li xchaab'ilal li naq li kape.

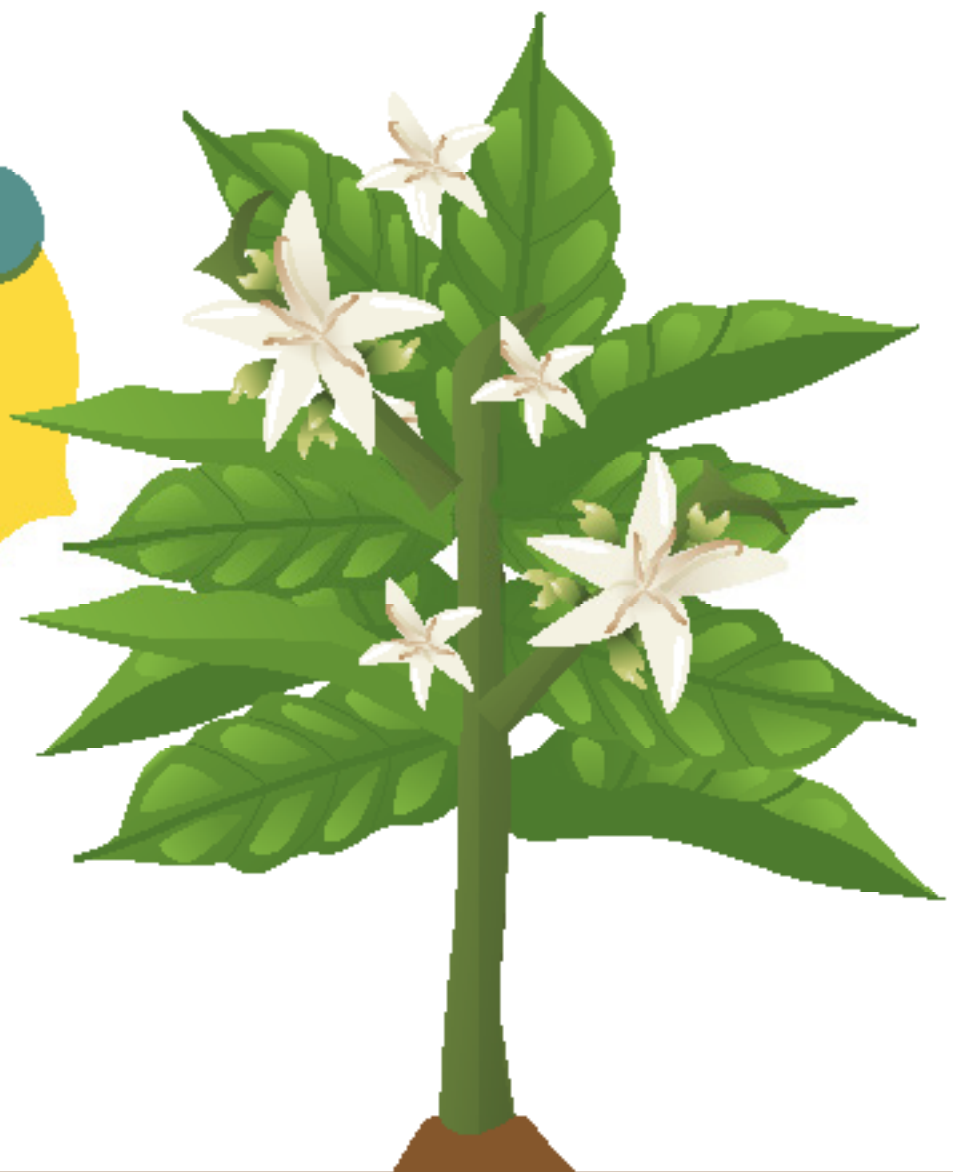
Ch'oqok kape

Anajwan taataw li xb'ehil re xch'oqb'al jun chaab'il ru kape.

Atz'umak

Xtiqlajik ru li kape.

B. Xhonalil li ch'oqok kape

Li xhonalil xch'oqb'al li kape ha' yaal najye b'ar na ta'liman li awimj kape ma se' tiqwal maraj se' ke'hil ch'oq.

Xtasalil li xsiyajik ut li xkaqijik ru li kape

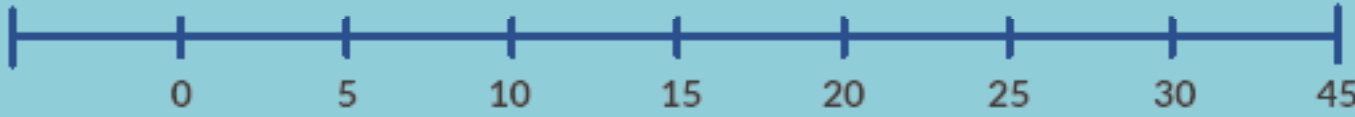

A

B

C

D

Xhonalil chi xamaan

- A** Atz'umak
- B** Na ninqan xnaq li kape
- C** Na kawu xnaq li kape
- D** Na cheeko' ut Na kaqo' ru li kape

C. Xch'oqb'al xnaq li kape

Ch'oqon naq li ru li kape na ta'liman chi kaq. Ak kawresinb'ilaq li xna'aj mare chacach maraj koxtal.

A'an jun xhonalil jwal aajel ru sa' xch'oqb'al li kape re naq taataw junaq chaab'il xnaq kape.

I. Xmolk'ankil ru li kape

A'an na b'aanuman sa' xtiklajik maraj sa' xraqik xsikb'al li kape.

2. Xch'oqb'al ru li kape

A'an na b'aanuman naq li kape ak xkaqo' li xk'ihal chi us, wank honal naq junsut, kasut maraj naab'al sut li xch'oqb'al.

Tento xokb'al ru li kape li t'anjenaq se' ch'och' re naq ink'a' na chal li xul li naj k'ob'i li xnaq li kape B'roka xk'ab'a'. Xb'aan naq naxjeb' ru li kape ut naxkub'si li xch'aab'ilal. Maajunani ru li kape xokman chi ru ch'och' rik'in li na ta'liman chi ru xche'el li kape.

Li xb'ehil li xch'oqb'al li kape

1. Kawresi li koxtal ut li chakach

2. Ch'oq ru li kape chi ru li ruq xche'el sa' tiklajik ut toj sa' raqik.

3. Kajwi' ru li kape kaq taach'oq chi ru li ruq xche'el li kape.

4. Xok ut taak'e xjunes ru li kape li xokman chi ru ch'och' ut maajunaji rik'in li xach'oq chi ru xche'el li kape, re naq ink'a' ta'liman ru li kape xb'aan li xul b'roka.

5. Taak'e li kape se' koxtal nahil saqaq ru.

6. Li ru kape ak xch'oqman taak'e se' muh, re naq ink'a' na tiqwo' xsa' ut ink'a' na q'aho' ut chi jo'kan ink'a' tkub'si li xchaab'ilal.

2.

Li xkawresinkil chi rix
naq ak xatch'oqok

Xtuslal li na b'aanuman sa' xkawresinkil
chi rix naq ak xach'oq li kape.

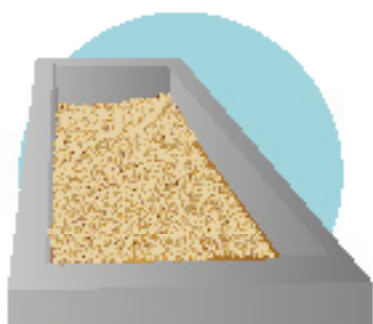
A.

Xch'utub'ankil

B.

Xpitz'b'al maraj
xke'b'al rix kape.

C.

Xchamob'resinkil

D.

Xch'ajb'al

E.

Xchinankil

F.

Xlanb'al ut
xk'uulankil

Xtasaliil li xk'anjelankil naq toj t'aqt'aq li kape.

A. ch'utub'ankil

- ✓ Taak'am ru li kape sa' li kab'l xna'aj kape, ink'a tnume'q waqib' honal chi rix naq ak xch'oqman.
- ✓ Kut ru li kape sa' li pitz'leb'aal xnaq kape.

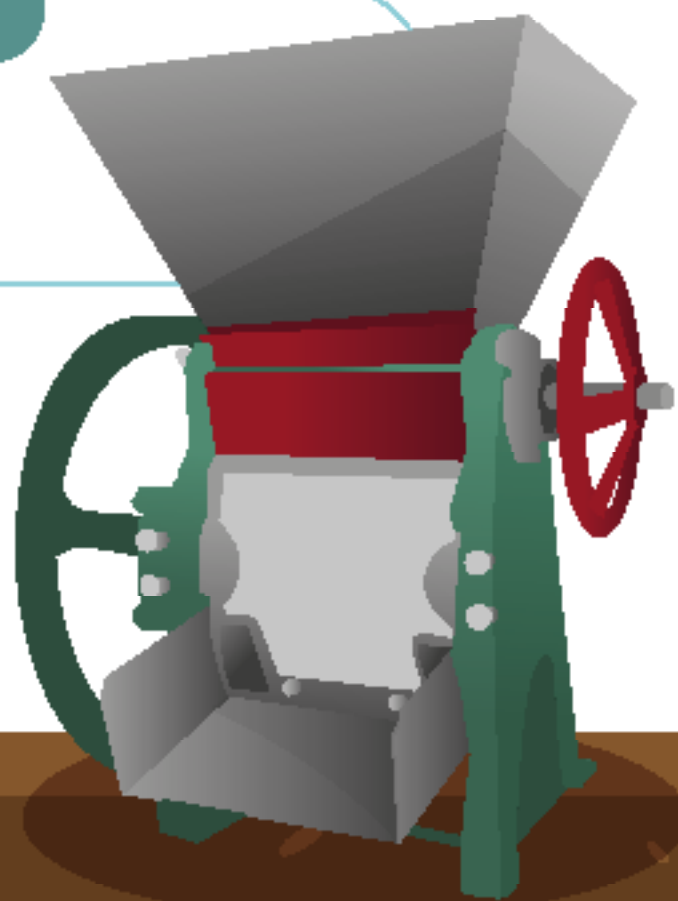

B. Xpitz'b'aal xnaq kape.

- ✓ Na rlsi rix li xnaq li kape.

Li us xb'aanukij

Maak'e li rax maraj li chaqi kape sa' li pitz'leb'aal xnaq kape.

- ✓ Li xpitz'b'al xnaq li kape aajel ru xb'aanukil naq toja'aq xnume' waqib' honal xch'oqb'al ru li kape.
- ✓ Tento xk'eeb'al ru li kape sa' li kaxon b'ar wi' na kanaak chi rub'el li kok' k'aj pek, re naq ink'a' na po'man li ruuchi re li pitz'leb'aal xnaq kape. A'an na b'aanuman naq toj maji na xik sa' li pitz'leb'aal xnaq kape

Xka' pitz'ok

Nab'aanuman li xka' pitz'ok, naq ink'a' xpitz'man chi us li xnaq li kape sa' li xb'een sut.

Li us xb'aanukil

- ✓ Taawil chi us naq maak'a'aq junaq li mul kama': xk'aj che', xk'aj ch'iich', xk'aj tzekemj ut li k'a'aq chik re ru sa' li xnaq li kape.
- ✓ Tento naq k'ihag li ha' sa' li xpitz'b'al xnaq li kape.
- ✓ Xokb'al rix li kape, xchinankil ut roksinkil cho'q aawoon.
- ✓ Li ha' na oksiman sa' li xpitz'b'al ut sa' li xch'ajb'al li kape tento xk'amb'al sa' li Xjulel b'ar wi' na saqob'resimank wi' chik ut chi jo'ka'an ink'a' na chuho' xb'ook.

Us rib'al awo'

Na k'eeman reetal naq wank tana jun may lib'r sa' li jun kintal na nume' wi' chik sa' li pitz'leb'aal xnaq kape, ut na'elk tana lajeeb' lib'r li ink'a' na jache' xsa' ut t'ort'o na kana chi junwaakaj.

C.

Xchamob'resinkil

- ✓ A'an naq na q'ahob'resiman li xki'al xnaq li kape .
- ✓ Na nujab'resiman sa' xna'aj li xnaq li kape naq ak x-isiman li rix sa' li xhonal aj wi' a'an, re naq natz'ilonk li xki'al chi ru.
- ✓ Li xnujab'resinkil li xna'aj li xnaq li kape ink'a' naru na b'ay kiib' honal re naq li xq'ahob'resinkil junxikik na uxman.
- ✓ Li xq'ahob'resinkil na b'anuman chi ru waqib' xkak'aal honal ut toj se' waqlaju xkak'aal honal ha' yaal najye b'ar nata'liman ma se' tiqwal maraj se kehil ch'och'.

Chan ru li na q'ahob'resiman wi' xnaq li kape.

Li na q'ahomb'resiman wi' xnaq li kape b'otb'o' li xuk.

Li xna'jej b'ar wi' wan li na q'ahob'resiman xnaq li kape xulxuq ru re naq na hoye' li ha' li na tz'ilonk chi ru.

Li releb'aal xnaq li kape ramb'il rik'in jun tz'ileb' k'ob'ox ru.

Li xchamal li sa' li na q'ahob'resiman xnaq li kape ink'a' Na ru na nime'k se' 1.20 meetr.

Naq ak xtz'aqlok xq'ahomb'resinkil xnaq li kape tento ch'ajb'al chi jun waakaj.

¿Chan ru na ilmank naq ak tz'aqal li xq'ahal li xnaq li kape?

- ✓ Taachap jun mooch' li xnaqal li kape, uy na tzojtzoj xyaab' maraj ut na t'orlok kama li kok' pek xtzaqlok li honalil.
- ✓ Taakuj junaq li che' sa' yamp li kape, uy naq ak xawisi na kana chi paapo xsa' li kape ak tz'aqal chik li xq'ahomb'resinkil.
- ✓ Uy na nume' li xq'ahombresinkil li xnaq li kape na po' li xb'onol ut na seb'o' chi us ut li sahil na naraho re.

Naq li kape na ch'ajman naq toj maji na q'aho' chi us li xnaq li kape tz'aj ru nakana naj b'onrib' ut na b'ay chi chaqik.

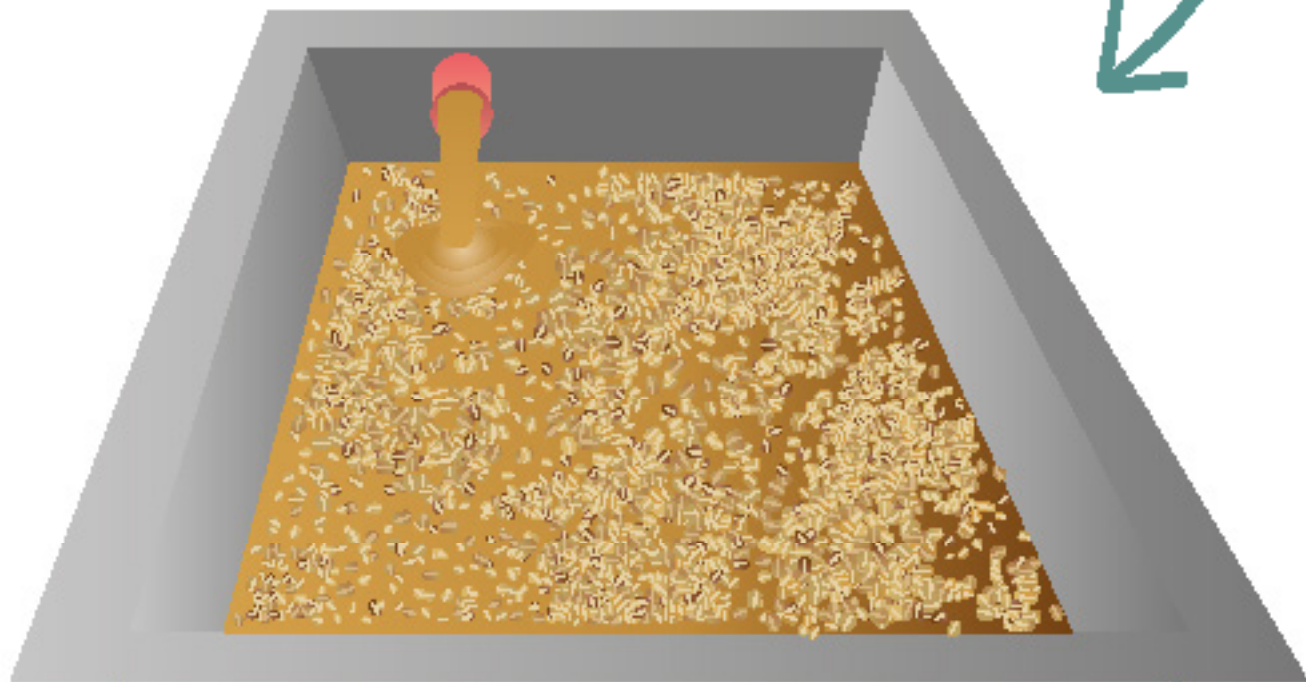
D.

Xch'ajb'al

- ✓ A'an naq na ch'ajman li xki'al li kape chi ru li xnaq li ak xq'ahomb'resiman.
- ✓ Wi' ink'a' naru xch'alb'al chi jun waakaj li xnaq li kape naru na kanab'aman se' saqil ha'.

Xtuslal chaab'il ch'ajok kape sa' li
na'jej b'ar wi' na q'ahomb'resiman.

- A. Nujabres xnaq li kape ut tnume'q hoob' miin sa' xb'een li k'iila xnaq kape.
- B. Rik'in junaq li kojbl' che', taawek'asi chi kaw li k'iila xnaq kape.
- C. Taajal li xya'al jun sut maraj ka' sut naq yooqat chi ch'ajb'al li kape.
- D. Re naq taanaw ma us xch'ajman li kape taawil b'ar wi' wank li jachlal li xnaq li kape ma maak'a' chik li xki'al chi ru.

E.

Xchinankil

- ✓ Na jeb' li ha' chi ru li xnaq li kape
- ✓ Ink'a' na mo'or ut ik'a' na yib'o' li sahil
- ✓ Us xb'aanunkil chi jun waakaj naq ak xach'aj xnaq li kape.
- ✓ Naru xchinankil chi ru saqe maraj se' chinob'aal kape.

Xchinankil chi ru saqe.

- ✓ Ha' yaal najye b'ar na ta'limank ma se' tiqwal maraj se' kehil ch'och', us xk'eeb'al kayib' miin xpimal sa' helb'al ru li xnaq li kape ut us reek'asinkil oxib' sut chi ru jun kutan.
- ✓ Chi tzaqal re ru, li kape naraj junaq lajeb' xkak'aal ut toj se' kak'aal honal re tchaqiq chi ru saqe.
- ✓ Se' tiqwal ch'och' maak'e' chi jay ru li xhelb'al li xnaq li kape xb'aan na ke' jore'.

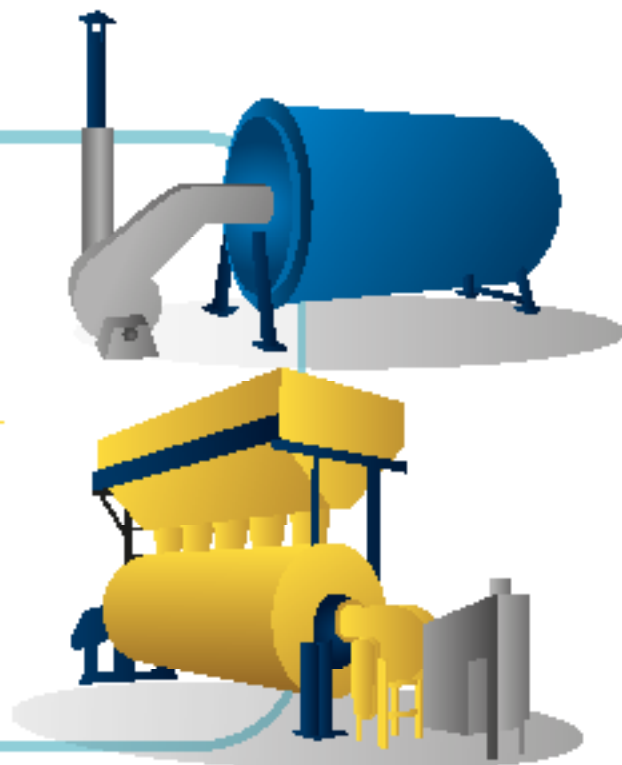
Li rusilal

- ✓ Li chinank chi ru li saqe kub'enaq na elk.
- ✓ Maak'a' ch'aajkilal rik'in k'atk xb'aan naq maak'a' xya'al li xaml.

Chinank se' chinob'aal kape.

- ✓ Li xnaq kape ink'a' naru tk'ul li xsib' maraj xb'ook li kas re naq ink'a' tchuho'q xsa' li uk'a' kape.
- ✓ Li xtiqwal li chinob'aal kape ink'a' naru na nume' se' 50° centígrados xb'aan naq naj pekirib'.

Li rusilal

- ✓ Ink'a' jwal nim li na'jej najram.
- ✓ Maak'a' xch'a'ajkilal rik'in li xchinankil xb'aan naq na'uxmank li ch'oqok se hab'al qe.
- ✓ Li chinank jumpaat chi ru naq saqe na oksiman
- ✓ Ink'a' jwal k'i' eb' laj k'anjel na'ajmank.

¿Chan ru tinnaw naq ak xchaqik li xnaq li kape?

Rik'in naq na jeb' se' 11 maraj 12% li xt'aqt'aqil chi sa'

Us xwoch'b'al b'aayaq li xnaq li kape ut rilb'al li xb'onol ma raxmullin

Wi' na numchaqik li kape, na seeb'o' li ru ut jwal ch'a'aj li xk'ayinkil.

Us xchapb'al jun mooch'aq ut naji'leman uy na'elk chi junpaat li rix ak tz'aqal chik li xchinankil.

Xtasal li xk'anjelankil li chaqi kape.

Xmolb'al ru chi uq'ej

Xsikb'al ru li xnaq li kape li us
ut li chaab'il.

Risinkil sa' yanq li xnaq li kape
li parutz' ut li yaj.

Xwoch'b'al rix

Taawisi rix li xnaq li kape re
naq ak t-ruuq xxujankil.

Xxujankil

Xuja chi us xnaq li kape re naq
ak t-ruhanq xke'b'al.

Xke'b'al

B'aanu li xke'b'al li xnaq li kape
naq ak xujanb'il chik ut aran
na isimank li k'aj kape.

F.

Xlamb'al ut li xk'uulankil.

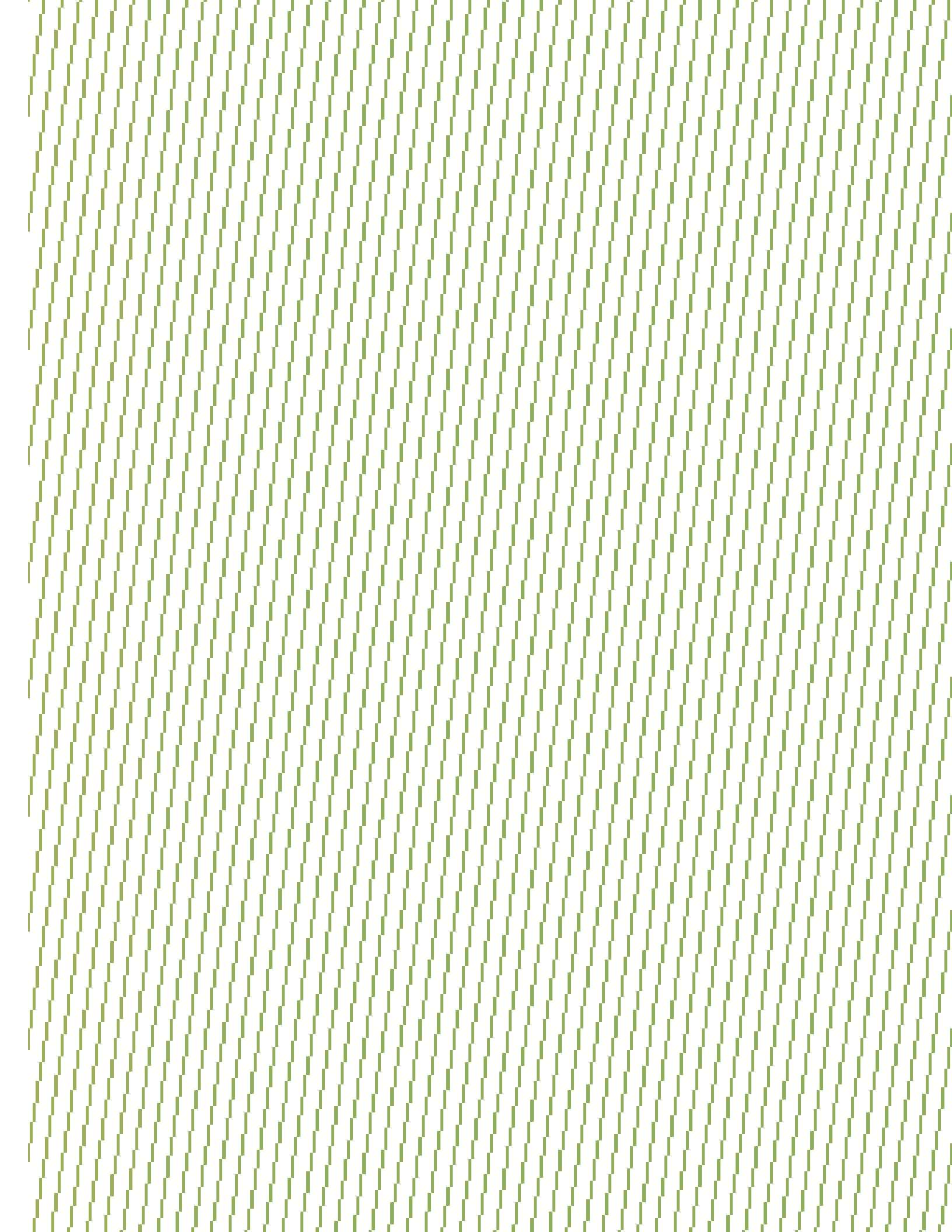

- ✓ Tento xk'uulankil se' koxtal saq ut chaab'il.
- ✓ Maak'uula chi najtil honal li kape re naq ink'a' na seeb'o' li raalal.
- ✓ Tento naq t-ok li iq' sa' li k'uulab'aal kape.

Wi xab'aanu chi junil li xb'ehil li k'anjel chi chaab'il, chi'us ut li aajel ru sa' xch'oqb'al ut li xkawresinkil chi rix naq ak xatch'oqok, li tb'aanumaq chik a'an li:

XK'AYINKIL LI KAPE.

Tasal hu re tzolok k'anjelak
**Ch'oqok Kape ut li Xkawresinkil
chi rix naq ak xatch'oqok KAPE**
Reheb' li poyanam winq maraj ixq aj kok' awinel kape

UNIÓN EUROPEA

Asociación de Organizaciones
de Los Cuchumatanes

Tusb'il na'leb' re xkawresinkileb' choq'aj k'ay ut choq'aj yakonel,
li wankeb' se' kok' ch'uut sa'xteepal li Sierra re li Cuchumatanes,
Sierra re li Minas ut sa'xteepal li Polochic.